

ÂŞIK PAŞA'NIN DİL ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ VE TÜRKÇEYE HİZMETİ

Kemal YAVUZ*

Aşık Paşa's Views On Language and His Contributions to Turkish

Abstract: In this paper, Aşık Paşa's view on "language" and "speech" are considered. For this, his views on general linguistics and Turkish, and his works are handled. As it is exhibited throughout the article, in every language whatever it is, the origin and basis of "speech" has to be conceived. According to Aşık Paşa, "speech" has derived from the divinity. Aşık Paşa's metaphoric explanations on the issue are shown. Furthermore, Garip-name, one of the most outstanding works of Turkish, is also analysed according to the topic and selected examples related with "speech" are given.

Key Words: Aşık Paşa, speech, linguistics, language, Turkish

Selçuklu hâkimiyetinin sonuna doğru, Osmanlı asırlarının başlaması ile, Türkçe yazan şairler çoğalmaya başladı. XIV. Yüzyıl bu bakımdan önem taşır. Bu yüzyılda yetişen şairlerde dil şuuru da kendini gösterir. Âşık Paşa (1272 -1332) da bunlardan biri olmanın yanında, orijinal ve enteresan bir eser vermekle dikkat çeker ve eserini bir dil bilinci ile yazar. Ayrıca devrinin gereği hemen her meseleye temas eder. İnsanın nasıl olması gerektiğinden, hükümdardan, ordu kuruluşundan, asker ve özelliklerinden, ilimden, iktisadî durumdan, paradan ve çeşitlerinden, alış veriştten tutun da maden işletmekten, para basmaktan, yemek ve çeşitleri ile kumaş ve cinslerinden, bitkilerin çimlenmesinden, denizlerden karalardan, aşktan, hoca öğrenci ilişkisinden ve daha pek çok konudan söz eder. Kısaca bir devlet için gerekli ne varsa hepsini gözler

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

önüne serer. İlmi ile yol gösterir. Bu bakımdan o devrinin önde gelen ideologu durumundadır.¹

Âşık Paşa'nın bulunduğu yüzyıldan Türk edebiyatını temellendirip şekillendirmek gibi bir özelliği de vardır.² O, Anadolu sahasında ilk miraçnâme yazarıdır³. Başka şairlerin yanında Yusuf ile Zeliha, Leylâ ile Mecnun, Gül ve Bülbül konularını ilk işleyenler arasında yer alır. Süleyman Çelebi'ye bir başlangıç gibi görünür. Mevlid'in pek çok beyitleri *Garib-nâme* içinde yer alır. Ayrıca aşk ve tasavvufu ilgili konuları da kaleme alır. Bu onun edebî yönünü verir. Ancak Âşık Paşa bu konular dışında başka alanlara da girer ve getirdiği dil fikri ile de dikkat çeker.

Âşık Paşa'nın dil üzerine getirdiği fikirlerine bakınca, onun geniş bir düşüncenin sahibi olduğunu anlarız. Anlatımın dil ve kalem, daha doğrusu söz ve yazı ile iki şekilde olacağını söyleyen Âşık Paşa'yı;

1-Âşık Paşa'nın ifade açısından genel dilbilim içindeki yeri,

2-Âşık Paşa'nın Türkçe hakkındaki görüşleri,

3-Âşık Paşa'nın Türkçede yaptıkları

gibi üç açıdan ele alıp değerlendirmek gerekir.

Âşık Paşa birinci maddeye göre söze büyük önem vermektedir. Ona göre söz söyleyen kimse, hangi dilde söylesen söylesin, sözün aslının ne olduğunu araştırmalıdır. Bunu bilip öğrendikten sonra konuşmalıdır. Söz nedir, nereden gelir, nereye gider, vardığı yerde ne yapar ve nasıl bir tesir gösterir? Dokuz kat gökten inen sözü, göz baktığı halde göremez. Onun yönü gökten geldiği için yine göğe doğrudur. Ancak söz, kâğıtlara bağlanır ve işaret olarak görülür. Bu sebeple harf ve ses onun için vücut, manası da canıdır. Böyle olunca o, insanın aklında yer tutar. Bu, sözün hazırlık kısmını oluşturur. Âşık Paşa bunları aşağıdaki beyitlerde şu şekilde dile getirir:

*Kanı ol ilden ile söz söyleyen
Tañrı 'ilmin şerh ü takrîr eyleyen*

*Bu sözüñ aslı nedür bir soylasun
Sözi bilsün ilkin andan söylesün*

¹ Mehmet Kaplan; *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergah Yayınları, İstanbul 1976, s. 177-189.

² Kemal Yavuz; *Osmanlı Devletinin Kuruluş ve Sonraki Devirlerinde Âşık Paşa'nın Türk Edebiyatının Temellenip Şekillenmesindeki Rolü*, Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Uluslar arası Kongresi 7-9 Nisan 1999, Konya.

³ Kemal Yavuz; *Anadolu'da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnâmeler: Âşık Paşa ve Miraçnâmesi, İlmî Araştırmalar*, sayı 8, İstanbul 1999, s. 248-266.

*Söz nedür kandan gelür kança gider
Her makâmda kim irer n'eyler n'ider*

*Nüh felekden niçe iner uşbu söz.
Kim bakup hergiz göremez anı göz.*

*Tâ ininçe 'ulviden bu süfliye
Yönini biñ kez dutar ol 'ulviye*

*Ya 'ni ma'nî sûret olmak dilemez.
İnüp andan bu harâbî iylemez.*

*İlla ol hükûm-i İlahî indürür
Sûret eylep kâğıt üzre kondurur*

*Yazılır kâğıdlara olur nişân
Sûret olur harf u savt u ma'ni cân*

*Nâzil olur ma'ni çün gökden iner
Âdemînüñ 'aklı içinde konar*

II/2, s.527/3 (v.131a) 3 -11⁴

Sözün akıl içinden gelip söylenince veya yazılıncaya kadar dokuz konaktan geçmesi gerekir. Âşık Paşa artık söz insan ilişkisini, ifadenin beyinden başlamak sûretiyle, kaleme yazılmak veya dille söylenmek için insanda hangi uzuvları takip etmesi gerektiğini açıklar. Böylece bütün diller için geçerli olan düşüncesini de ortaya koymuş olur. Dile gelen söz, ele gidince iş olarak görülür. Âşık Paşa önce iş yönünden ifade üzerinde durur. Söz olsun, iş olsun ikisinin de belirli bir yere kadar yolları birdir. Akıldan cana, candan nefse, nefsten gönüle kadar her ikisi de aynı yolu izlerler.

*Bir bir eydem her bir evde n'itdügin
Söz 'akıldan cânâ niçe gitdügin*

*Ma'ni ilkin Tañrı'dan 'akla iner
'Akl içinde gösterür dürlü hüner*

*Rây u tedbîr 'ilm ü san'at nakş olur
Bunlara bu ma'ni andan bahş olur*

⁴ Makale boyunca beyit numaraları, Kemal Yavuz; *Âşık Paşa Garib-nâme*, I/1, I/2, III/1, II/2, Türk Dil Kurumu Yayınları: 764/2, İstanbul 2000. adlı esere aittir.

*Kankısın kim dilese 'akl işlemek
Rây u tedbîr san'at u nakş eylemek*

*Kendüzinden anı câna viribir
Tâ cihânda biline ol bir bir*

*Pes 'akıldan câna gelür ilkin ol
Kim duta küllî bu gevde mülkin ol*

*Cân içinde eglenür ol bir zamân
Tâ bile n'itmek gerekdür anı cân*

*Rây u tedbîr san'at u her bir nese
Eyü yavuz dünyada niçe-y-ise*

*Cân içinde ma'nisi ma'lûm olur
Fi'li ger zâlim ü ger mazlûm olur*

*Çünkü cân bildi anı bir gör n'ider
Cân içinden bu kez ol kança gider*

*Cân viribir göñüle ol ma'niyi
Zîşt ü ra'nâ hayr u şer her nesneyi*

II/2, s.531 (v.132a) /1-11

*Çünkü vardı göñüle bu endişe
Dilek oldur kim diler daşra düşe*

*Eglenür ol bir zamân anda durur
Göñül ol endişeye kuvvet virür*

*Hem bilür kim ol fikirden ne kopa
Halk içinde ne yıka vü ne yapa*

*Çün takâzâ var süredur n'eylesün
Göñül ol hükmi niçe men'eylesün*

*Pes viribir nefse ol endişeyi
Eyü yavuz cümle dürlü pîseyi*

II/2, s.533 (v.132b) /1-5

İş ve söz olma yönü ile yolları nefsten sonra ayrılır. Nefse gelen düşünce artık görünmek ister. O zaman iş olarak ya elden; veya söz olarak dilden çıkması gerekir.

*Nefse geldi toğmağ ister bu kez ol
Yâ elüñdür yâ diliñdür aña yol*

*Yâ iş olur işlenür elden çıkar
Yâ söz olur söylenür dilden çıkar*

II/2, s.533/6-7

Hareket ve iş tarafına yönelen düşünce nefisten sonra kuvvetin toplandığı yere yani omuzu başına ve sırtta gelir. Oradan kollara ve ellere ulaşır. Sırt ayrıca insanda gizlenen bütün işlerin nakış olarak yayıldığı yerdir. Oradan da kola gelir. İş koldan destek alarak canlanır. Burası ayrıca iyi kötü her sanat ve harekete konak yeridir.

*Zîra kim yağrın-durur kuvvet yiri
Yağrını muhkem olur kuvvet eri*

*Hem bu yağrından gider uş kollara
Nitekim koldan gidedur ellere*

*Her fi' il kim kişide gizlü-durur
Nakşı anuñ yağrına yazlı-durur*

*Bu kişi çün ol işe kâdir ola
Yağrından varur ol bir bir kola*

*Çünki şahsuñ kolına geldi ol iş
Aldı bu koldan dahu ol perveriş*

*Kolda kuvvet gizlüdür hem mu'teber
Eyü yavuz hûb u zîst ü hayr u şer*

*Kolda kuvvet olıçak er çüst olur
Olmasa kendü işinde süst olur*

*Kol dahu menzil-durur her bir işe
Nîk ü bed her san'at u her cünbişe*

II/2, s.535 (v.133a)/1-8

Hareket ele gelince bir ad alır ve o isimle işlenir. Öğrenci onu hocasından, çırak da ustasından öğrenir. Çünkü her işin bir ehli vardır. Elde son şeklini almıştır; usta da hoca da ellerindeki marifet sayesinde bilinir.

*İşlenür ellerde ol iş ad-ıla
Öğrenür şâkird anı üstâd-ıla*

*Zîra kim her bir işüñ üstâdı var
Elde anuñ dadı var istâdı var* II/2, s.535 (v.133a) /10-11

*Sızrulup ol 'akl u cândan çıkan iş
Elde işler andan alur perveriş* II/2, s.537 (v.133b)/1

Parmağa ulaştığı zaman, artık iş olarak görülür. Çünkü işlemeleri yapan, yazıları yazan ve resimleri şekilleri çizen odur. Parmak bununla da kalmaz. Ondaki his pek fazladır. Bu sebeple her bir çalgı âletinin perdesini o bilir. Düğüm ve hesap da onunla yapılır. Ancak parmağın kaleme ihtiyacı vardır. Fikir buraya ayağını basınca, kalem usûlüne göre giderek ün kazanır. Böylece akıl içindeki fikir dokuz yerden gelerek ortaya çıkmış ve insanlar da onu öğrenmiş olur.

*Geçdi elden vardı bu kez barmaga
Geldi barmak bu işi başarmaga*

*Her bir işi tertibe barmak düzer
Şol divâruñ nakşını barmak yazar*

*Gelmeyinçe barmaga her bir nukûş
Ne şekildür ma'lum olmaz kurd u kuş*

*Cümle sâzuñ perdesin barmak bilür
Hem hisâb u 'akd barmakda olur*

*Cümle san'at gelmeyinçe barmaga
Gelmedi zabt u usûl hem revnaka*

*Geçdi barmakdan bu kez geldi kalem
Vardı fikr anda dahı basdı kadem*

*Yazdı ol fi'li kalem resmi-y-ile
Meşhur oldı 'âleme ismi-y-ile* II/2, s.537 (v.133b) /3-9

*Elde elbette bir engâz olmasa
Zâhir olup zabta gelmez her nese*

*Ol fikir kim 'akl içinde var-ıdı
Bu tokuz menzilde ol seyyâr-ıdı*

*Uşbu tokuz evden ol geçdi tamâm
Ne'ydügin bildi bu cümle hâs u 'âm* II/2, s.539 (v.134a)/1-3

Söze gelince, yukarıda da belirtildiği gibi akıldan nefse kadar iş ile beraber gelen söz, insan vücudunda ayrı bir yol takip eder. İş nasıl ele gitmişse, söz de dile yönelmiştir.

*Kavl-ıla fi'l iksi yoldaşdur i yâr
Tâ 'akıldan nefse irinçe bular*

*Nefs içinde birbirinden ayrılır
Fi'l ele gitdi kavul dilden gelür*

*Çün kim ayrıldı fi'il gitdi ele
Bu kezın bu kavl yol ister dile* II/2, s.539 (v.134a) /8-10

Nefisten sonra sözün gelip eğleştiği yer yürektir. İş nasıl sırttan güç almışsa, söz de yürekte kuvvet alır.

*Çünkü kavl indi yürekde dutdı yir
Bu yürekden kuvvet aldı oldu sır*

*Yâ kavul aldı yürekden âh u derd
Yâ muvâfik gelmedi hâl oldu serd*

*Söz yürekden alur oldu perveriş
Ger çi tahsîn olsun ol ger serzeniş* II/2, s.541 (v.134b) /1-3

Buradan da akciğere geçer. Artık insan bağırma ihtiyacını duyar. Akçığeri şişirip indiren sözdür. Söz buradan bir istekle çıkar ve giren nefes rüzgarına binerek, sıçrayıp boğaza gelir. Boğaz havanın önünü kapar. Sözü hava ile az az bırakıp söylemeye başlar.

*Çün yürekden kendü hazzın aldı söz
Geldi şahsuñ öykeninde kondı söz*

*Çün girür söz öykene vü bagıra
Kişi ol dem kasd ider kim çağıra*

*Söz kabardur öykeni vü söyndürür
Sözi öyken kaldurur u indürür*

*Söz geliçek öykene çıkmak diler
Niçe işler yapmag u yıkmak diler*

*Bu kezın pes binmek ister yile ol
Açılıpdur zîre andan yile yol*

*Bu nefes yili giriçek öykene
Söz diler kim anda yil üzre bine*

*Bindi söz yile segirtti añsuzın
Geldi öykenden bogaza geñsüzün* II/2, s.541 (v.134b)/4-10

*Sözi pes bogsa gerek anda bogaz
Ya'ni bogaz didiği anda bog az*

*Sözi bog az ya'ni az eyler çoğı
Az içinde gizlenü söyler çoğı* II/2, s.543 (v.135a)/1-2

Artık düzen ve usûlüne göre sözün aslı ortaya çıkar. Boğazdan ağıza yayılır. Söz ses elbisesini giymiş olur. Söze sestem elbise giydirilince, ağızdan yayılıp çıkmak için yönünü dışarı tutar. Sonra dile gelir. Bütün fikirler, gizlilikler, hikmetler dile gelip söz olunca, yayılıp dünyayı tutar. Böylece hüküm, emir, sitem, takdir, hesap, düşünce, kısaca bütün fikirler dilden çıkıp ortalığa yayılır.

*Geçdi bogazdan yayıldı ağıza
Geldi hil'at oldu âvâz ol söze*

*Çün avâzdan söze hil'at virilür
Ol ağızda yayılan söz dirilür* II/2, s.543 (v.135a)/4-5

*Çün tonandı söz ol âvâz tonunu
Çıkmaga pes daşra dutdı yönini*

*Ağız içinden bu kez geldi dile
İmdi gel sen sözi bu dilden dile*

*Çünkü ma'nî dile geldi oldu söz
Bildirdi halk anı cihâna toldı söz*

*Gelmeyinçe ma'nî tâ işbu dile
Maksud andan ne'ydügin kim ne bile*

*Ger hükümdür ger hitâbdur ger 'itâb
Dilde ma'lûm oldu bu cümle hisâb* II/2, s.543 (v.135a)/7-11

Güzel ses ona elbise olduğundan söz, bütün kulakları kendine çeker.

*Görklü âvâz oldu görklü ton aña
Cümle kulaklar yöni andın yaña* II/2, s.543 (v.135a)/6

İşte küfür ve iman dilden ortaya çıkıp anlaşıldığı gibi, sırların yüzü de dil ile açılmıştır. Artık dil söz için dokuzuncu konaktır. Âleme sözün ne olduğunu bildiren de odur.

*Küfr ile îmân bu dilde saçılır
Ma'niniñ yüzi bu dilde açılır*

*Bu söze tokzunçı menzil dil-durur
'Âleme söz ne' ydüğün dil bildürür* II/2, s.545 (v.135b)/1-2

Ayrıca,

*Kavl Hakk'ı birlemekdür iy safâ
Hem resûludur dimekdür Mustafâ*

*Fi'l anuñ buyrugını tutmak-durur
Mustâfâ hoşnûdlığın utmak-durur* II/2, s.547 (v.136a)/10-11

beyitlerinde bizi, sözün Allah'ın bir; Muhammet Mustafa'nın da onun peygamberi olduğunu söylemek; işin ise, Hakk'ın emirlerini tutup peygamberin rızasını kazanmak olduğu sonucuna getiren Âşık Paşa, ayrıca söz için şu fikirlere de yer vermiştir.

Âşık Paşa bundan sonra dili bir anlaşma vasıtası olarak verir. Yukarıda saydığı konaklarına ilave olarak menzillerini bildirir. Bunun için söyleyen ve söylenen veya işiten kişilerin olması gerekir. Aslında gönül sözün hazinesidir. Söz, söyleyenin gönlünde yazılı bir defter gibidir. Aslı orada bulunmaktadır. Okununca dile gelir. Sonra da uçup muhatabın gönlüne konar. Böylece anlam dil vasıtasıyla, bir gönülden bir başka gönüle geçip yazılır. Bazen gönülde bazen de dilde eğleşir.

*Üç makâmdadır bu sözüñ menzili
Her biriniñ bir şekildür mahâfili*

*Degme bir menzilde bir yüz gösterür
Degmesinde bir şekil ma'nî virür*

*Evveli gönül-durur kim gizlüdür
Cümle sözüñ aslı anda yazlıdur*

*Söylemedin söz gönülde var-durur
Gönül içre yazılı defter-durur*

I/1, s.341 (v.85b)/ 8-11

*Hem ikinci menzili bu dil-durur
Dil dahı bir gör nice menzil-durur*

*Söz gönülden çün kopar dile geliür
Halk ögüdi cümle bu dilden alur*

*Dil-durur ma'lûm kılan uşbu sözi
Dil okadı dörd kitâbı düpdüzi*

*Dil-durur kim kişinüñ ahvâlini
Ma'lum eyler cümle halka hâlini*

*Ma'niyi ger dil beyân eylemese
Kim bileydi sözi dil söylemese*

*Pes üçinci menzil oldur kim iner
İşidenüñ gönüli içinde konar*

*Yazılır anda gönül evrâkına
Hâzır olur nuht gerek olsa yene*

*Nûrı-y-ıla gönüli aydın dutar
Ol sebebden bunca hikmetler biter*

*Uşbu üç menzildedür söz mahfili
Geh gönül mülkin dutar u geh dili*

I/1, s.343 (v.86a) / 3-11

Gönülleri aydınlatan ve hikmetler yeşerten dildir.

*Nûrı-y-ıla gönüli aydın dutar
Ol sebebden bunca hikmetler biter*

I/1, s.343 (v.86a)/ 10

Âşık Paşa sözün veya dilin propaganda vasıtası olduğuna da temas eder. Ona göre söz bazen yüzlere güzellik ve sevinç verir; bazen de gönülleri yıkar. İtibar kazananlar bu durumlarını söz ile kazanmışlar, seçilenler de sözleri sayesinde seçilmişlerdir.

*Geh dogar bu sûrete dirlik düzer
Geh iner anda gönül mülkin bozar*

*Söz-ile dutdı dutanlar i'tibâr
Söz-ile oldı olanlar ihtiyâr*

I/1, s.345 (v.86b)/ 1-2

Aşağıdaki beyitlerde sözün güneş olduğunu bildiren Âşık Paşa, bu güneşin doğuş yerini ağız, batma yerini de kulak olarak gösterir.

*Söz güneşdür ma'nisi Tañrı nurı
Anuñ-ıçun hoş dutar gönülleri*

*Ol güneş bu cân göginde hey döner
Geh togar bize görünür geh iner*

*Uşbu ağız şarkına gelür togar
Bu nefes burcına seyr idüp agar*

*Uşbu sohbet mülkine tâb biragur
Pes bu kulak magribinden uyagur*

I/1, s.345 (v.86b)/ 3-6

Bütün bunlar göz önüne alınınca; biz, Âşık Paşa'nın XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde dil üzerine görüşler getirdiğini ve genel dilbilimin içinde yer alarak fikirlerinin bütün dilleri kapladığını ve onun dile ve anlatıma verdiği önemi açıkça görmüş oluruz. Âşık Paşa'dan sonra bunları bir daha söyleyip dile getiren yoktur. Bu defter onunla açılıp onunla kapanmıştır. Ancak dilbilimciler 18 ve 19. yüzyıla geldikleri zaman, bu fikirleri yeniden canlandırırlar.

2. Âşık Paşa'nın Türkçe üzerine görüşleri

XIV. yüzyıla girerken geçmiş asırlara nispetle Anadolu'da bir Türkçecilik akımının başladığını söylemek gerekir. Zaten bu yüzyılda ortaya çıkan beyliklerde Türkçe eserler verilmiş ve her beylik kendi hükümet merkezini birer kültür faaliyeti içine sokmuştur. İşte Selçuklulardan sonraki Osmanlı asırlarında artık işe Türkçe ile başlanmıştır. Âşık Paşa da bu şuurla eserini verir. Aslında onun devrinde, halk ile Türkçeye gönül vermiş aydınlar hariç tutulursa, Türkçe ile eser yazılamaz gibi bir düşünce hâkimdir. Âşık Paşa ve çağdaşları bu kanaati ortadan kaldırmışlardır. O, bir açıdan XIII. yüzyıldaki Türkçe ile ilgili düşüncenin karşısında olarak, Türkçede *Garib-nâme* gibi başka milletlerin kültür tarihinde görülmeyecek ve Türkçede bile benzeri yazılmayacak olan eserini yazar.

Gerçekten Âşık Paşa'da dil sevgisi ön plânda gelir. Bütün kınamalara rağmen, bunu bir özürle geçiştirerek Türkçe yazar. O,

*Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
İlla ma'lûm oldu ma'nî menzili*

*Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dahı
Türk dilinde anlayalar ol Hak'ı*

*Çün bilesin cümle yol menzillerin
Yirmegil sen Türk ü Tâcık dillerin*

derken Türkçenin anlatım gücünü, hikmet ve manalara bu dilde de ulaşılabilceğini; Türklerin de kendi dillerinde doğruyu gerçeği ve Hakkı anlayıp bilmelerini ister. Ayrıca anlatmada dillerin eşit olduğunu öne sürer. Sonra bunu;

*Ma'niyi bir dilde sanman siz hemân
Cümle diller anı söyler bî-gümân*

II/2, s.957 (v.238b)/8

beytinde tekrar belirtir.

Âşık Paşa'nın dil sevgisi yanında üstünde durduğu bir başka mesele de Türkçenin bir gramerinin bulunmamasıdır. O,

*Kamu dilde var-ıdı zabt u usûl
Bunlara düşmüş idi cümle ukûl*

*Türk diline kimsene bakmaz-ıdı
Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı*

*Türk dahı bilmez idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri*

II/2, s.955 (v.238a)/2-5

beyitlerinde görüldüğü gibi, başka diller için incelemeler yapıldığını, onların zapt edilip usulünün bilindiğini fakat Türkçenin böyle bir şansa sahip olmadığını zikr etmiştir. İşte Âşık Paşa bu açıdan ele alınınca, *Garib-nâme*'sini böyle bir fikrin ışığı altında kaleme almıştır.⁵ *Garib-nâme* ve o devirde yazılan eserler ile artık Türkçe yazı dili olmuş veya eski şekline dönmüştür. İkinci olarak Türkçenin ifade gücü ortaya konmuştur. Üçüncüsü bu eser üzerinde yapılacak çalışmalar Türkçeyi her bakımdan incelemeye kâfidir. Üstelik grameri yanında sözlüğünü de yapmak mümkündür. İşte Âşık Paşa bütün bunları gerçekleştiren bir şairdir. O şüphesiz bütün diller için getirdiği fikrini, genel dilbilim açısından en iyi şekilde Türkçede görmeye çalışmış, hayatını Türkçeye adanmış ve yazdığı eseri ile devrine her bakımdan ışık tutmuştur.

⁵ Kemal Yavuz; *XIII-XVI Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri, Türk Dünyası Araştırmaları*, 27. sayı, İstanbul 1983, s.35-45.

Âşık Paşa'nın *Garib-nâme*'si Türkçenin uygulandığı bir eserdir. Ona bu açıdan bakarsak, Âşık Paşa bu eserde dil bakımından şunlara dikkat eder.

Âşık Paşa Türkçe kelimelerle yazmayı dener. *Garib-nâme*'sinde pek çok beyitte yabancı kelimelere, yani Türkçe menşeli olmayan kelimelere rastlanmaz. O bu bakımdan saf Türkçe kullanma yoluna gider. Aşağıdaki beyitler bunlara örnek teşkil etmektedir.

*Sanma kim buncak-durur erlik işi
Binde biridür ki direm iy kişi*

*Her kim erlik tahtına ağmış ola
Ol kişiden dört oğul toğmuş ola*

*Dördi toğa dört yirinden ol erün
Eydeyüm ger açuğ-ısa gözlerin*

*İşid imdi her biriniün adını
Kim bulasın uşbu sözün dadını*

I/1, s.491 (v.123a)/1-2, 7-8.

*Kimisi hoş düğün eyler il gelür
Okıdı varmaz-ısan gönli kalur*

*Kimi sayru, sormak ister sor anı
Kimi bir dem görmek ister gör anı*

I/2, s.599 (v.150a)/5-6

*Çün ulaldı oğul evermek gerek
Ağı atlas at katır virmek gerek*

I/2, s.603 (v.151a)/2

*Anun-ıçun çok kişi gelmez işe
N'eylesün kim çiçek irmez yimişe*

I/2, s.727 (v.182a)/5

*Çün kişi yirden sudan ayru düşe
Andan ol ayru-y-iken sayru düşe*

I/2, s.793 (v.198b)/5

*Yir götürmezdi buları durıçak
Yumruğu taşdan geçerdı urıçak*

I/2, s. 847 (v.212a)/2

*Ayagum altında buldum gökleri
İleyümde kul gördüm begleri*

I/2, s.1125 (v.281a)/6

*Çünkü bugday kendüzün gördi yüce
Togradı orag anı uçdan uca*

*Altına aldı dögen sürdi yire
Baş u ten sağ komadı ol servere*

*Hem degirmen gör kim anı n'eyledi
Bozdı cümle varını un eyledi*

*Taş içinden kaçdı çıkdı unlıga
Hem elekden geçdi düşdi yumrıga*

*Bişdi odda düşdi diş ortasına
Ugradıysa bâri Tanrı dostına I/2, s.873-74 (v.218b-19a)/9-11,1-2.*

*Şoldur ol kim ata vü ana öle
Bu oğul kız tıfl-iken öksüz kala*

*Kimi görse ana karşı yirmüre
Gözlerinden durmadın yaş dormura*

*Benzi saru saçı yatmış donı kir
Kim söğür ü kim buşar u kim kakır*

*Yalını alçağ u sözi söz değül
Söyleyicek kimsene kılmaz kabûl I/2, s.789 (v.197b)/2-5*

Eserin açık ve çekici bir anlatımı, anlaşılabilir bir dili vardır. Dikkat çeken bir başka özellik Arapça ve Farsça kelimelerin de ölçülü olarak alınmasıdır.

*Bu gönül rencin dahu bilsen gerek
Ne-y-imiş dermânını kılsan gerek*

*Çün gönül rencür ola kaygu dutar
Kaygudan kaynar yine kaygu biter*

*Bu gönül sayruluğı kaygu-durur
Vây ana kim kaygu ana hû-durur*

*Kaygu eğlense gönülde jeng olur
Jeng olıcak gözgü yüzi neng olur*

*Gussa vü kaygu gönülden gidicek
Bu gönül bağçaları viriür çiçek I/2, s.617 (v.154b)/2-6*

Komaya ol bizi girü dönmege
Sarmaşuban dünyada eglenmege I/2, s. 693 (v.173b)/11

beyitleri buna örnek gösterilebilir.

Âşık Paşa Arapça ve Farsça kelime kullanımına daha fazla ihtiyaç duyduğu zaman bu kadroyu biraz daha açar. Ancak hiçbir zaman halk zevkından ve konuşmasından uzak düşmez. Arapça ve Farsça kelimelere yer verdiği bu şekildedeki beyitler eserinde çok görülür. Fakat bu durum yadırganmaz. Yazdığı beyitlerde Türkçe kelime sayısı da yabancı kelimelere nispetle fazladır. *Garib-nâme*'den gelişigüzel alınan şu beyitler bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir.

Kanı ol girçek gönül issi eren
Kançaru bakdı-y-ısa ibret gören

Kanı ol ma'nî bilen gelsün berü
Gözi gönli bir dem uht olsun berü

Kanı ol kim bu yola sâdıkdur ol
Kanı ol kim bu söze âşıkdur ol

Cân kulagıyla bu sözi dinlesün
Söz içinde gizlü ma'nî anlasun II/2, s.925 (v.230b)/8-11

Ya'ni bilsün bu hikâyet ne'ydüğün
Bu hikâyetden irâdet ne'ydüğün

Geldük imdi bu söziün takrîrine
Bir nazar kıl pâdişâh takdîrine

Gör ki ne kıldı vü n'itdi n'eyledi
Dünyada bu halkı niçün eyledi

Niçün oldı yir ü gök ü cism ü cân
Nişe geldi dünyaya bu ins ü cân

Gökde niçün yorıdı bu ay u gün
Niçün oldı ay u yıl u dün ü gün

Nişe bağlandı zamâna ay u yıl
Nişe berkindi mekâna âb u gil

*Nişe bitdi yir yüzinde huşk u ter
Nişe dutdı dünyayı dürlü hüner*

*Niçün oldı dünyada bu yaz u kış
Niçün işlendi cihânda her bir iş*

*Tâ ki Hakk'un gizlü genci açıla
Rahmeti bu cümle halka saçıla*

*Bileler her bir işi adı-y-ıla
Bileler her bir aşî dadı-y-ıla*

*Yiyüp ol ni'metleri şürk ideler
Bileler Hak varlığın zikr ideler*

II/2, s. 927 (v.231a)/1-11

*Dünya milkin terk idüp gitmiş bular
İlla komuş her biri bir yâdigâr*

*Diledüm benden dahı bir yâdigâr
Kala göre anı cümle ihtiyâr*

*Analar ben miskini anun-ıla
Anulasın sen dahı adun-ıla*

II/2, s. 931 (v.232a)/7, 10-11

Aslında, genel olarak bakarsak gerçekte her üç şekil de bu beyitlerde kendini göstermektedir.

Âşık Paşa'da dikkat çeken bir başka husus Arapça ve Farsça tamlamalara çok az yer vermesidir. Aslında şair bu kullanıştan kaçır. Fakat terim niteliğinde olan bu kabil sözler eserde mecburiyet karşısında kullanılır. Bir de halkın anladığı tamlamalar bu kullanışta önde gelir. O ölçülü, Türkçeyi kayıran halkın konuştuğu ve anladığı bir dil kullanır.

Bazı kelimelerin etimolojik yönünü, kendine göre ele alır.

bogaz = bog az

Sözi pes bogsa gerek anda bogaz

Ya 'ni bogaz didügi anda bog az

II/2, s.543 (v.135a)/1

gönül = gin ol "geniş ol"

Cân tamâm oldı bu gez geldi gönül

Kim ana kudret dili eytdi gin ol

II/2, s. 865 (v.215b)/8

Ad virenler çün ana gönül didi

Ya'ni kim tar olmagıl gin ol didi

II/2, s. 731 (v.182a)/10

toprak = top ırak

Hem ekinçi hem tohum hem topurak

Hem sudur hem güneş hem emr-i Hak

I/2, s.767 (v.192a)/1

Bütün bunlar göz önüne alınınca *Garib-nâme*'nin yazılışından 578 sene sonra, yani Genç Kalemler'le Selânik'te başlatılan dil görüşü Âşık Paşa'nın yaptıkları ile çakışır vaziyettedir. Ancak ne Tanzimat'ın şair ve yazarları, ne de daha sonraki yazar ve şairlerimiz Âşık Paşa'yı tanır. Onların devrinde bir yenilikmiş gibi görülen ve ileri sürülen fikirler XIV. ve XV. yüzyıllarda tartışılmıştır⁶. Zaten o devirde Türkçe ile ilgili üç görüş hâkimdir.

a. Türkçe yazalım hasbî Türkçe: Gülşehrî, Kadı Darir ve Sarıca Kemal gibi şairler bu görüşün temsilcisidir.

b. Türkçeyi işleyelim diyen ve bir gramer fikri getiren şair ve yazarlarımız. Bunların başında Âşık Paşa gelir. Aynı yüzyılın sonunda bu fikir Şeyhoğlu Mustafa tarafından da benimsenir ve daha ileri götürülür.

c. Türkçe anlatımda kıttır. Bunu Arapça ve Farsça kelimelerle zenginleştirip çeşnisine kavuşturalım diyen şair ve yazarlar. Bu yazarlar ve şairler; II Murat, II. Bayezid, III. Mehmed gibi padişahların açık ve anlaşılır dildeki ısrarlarına rağmen bu yolu tutmuşlar sonunda kendileri bile okunamaz hâle gelmişlerdir. Bu fikrin destekleyicileri de Şeyhî ile başlayıp, İbn Kemâl ve Gelibolulu Âlî'ye kadar gelir. Ne yazık ki üçüncü fikir Türkçenin tarihi gelişiminde ağır basar ve bu durum dilin silkinmesine kadar devam eder. Ancak daha sonra ileri sürülen ve Türkçenin anlaşılır açık şekilde yazılması ve ilmî açıdan ele alınması fikri, yukarıda da anlattığımız gibi Âşık Paşa'dan kaynaklanır. Kanaatimizce şairin dil ile oynaması ve bu şekilde anlaşılır açık bir anlatıma yer vermesi, onun hayatı boyunca sürüp gitmiştir.

3. Türkçeyi kullanma bakımından Âşık Paşa

Bu yönü ile ele aldığımızda Âşık Paşa'nın *Garib-nâme* adlı eserinde dikkat çeken dil özelliklerine yer verdiğini görürüz.

a. Kelimelerde

Bunların başında Âşık Paşa'nın Eski Türkçe kelimelere açık olması gelir. Eser bu açıdan ele alınca Eski Türkçeden gelen bugün kullanıştan kalkan veya ağızlarda yer alan bazı kelimelere *Garib-nâme*'de oldukça yer

⁶ Kemal Yavuz; *agm*.

verilmiştir. ulın (temelini), ağı (ipek) 1-151a/2, ölide (ıslata) 2-60a/11, dölek (sakin, huzurlu) 2-74b/11, kılınç (iş, amel) 1-124a/7, bay, bayıt 2-55a/5, açıcak (acıncıca) 2-39b/11, açmaya (acıkmaya) 2-59b/6, sansuz (sayısız) 2-32b/10, em (ilaç) 2-76a/10, adanur (adını alır) 2-139b/6, üdegil (seslen, çağır) 2-224b/11, kiçi (küçük) 2-161a/1, suv (su) 1-128a/7, dörtdi (türetti) 1-83b/5, 2-230b/9, bun (sıkıntı), sevgü (sevilecek) nesne 2-10b/9, yişi (koku), iyi (koku) 2-177b/2, yiyiler (koklar) 1-157a/8, bolsa (olsa) 1-183b/7, kaygurur (bağırır, çağırır) 1-172a/8, yumışın (emrini) 1-103b/2 gibi kelime ve kullanışlar buna örnek teşkil eder.

b. Eklerde

Eski Türkçedeki bazı ekler *Garib-nâme*'de kullanılmıştır. gel-deçi (gelecek olanlar, yaratılacaklar) 1-10a/7, 1-35b/11; öl-gü-lü (ölümlü) 2-192b/8, dörd-ünç (dördüncü) 2-202b/5, ademi-ni (insanoğlunu) 1-18a/4, Tanrı-nı (Tanrı'yı) 1-17a/3, Hak-dın 2-193b/10, andın 2-27a/1, su-nun 2-54b/6, dinen-çe 2-3b/8, anı-n 2-3a/2, 2-6a/3; niyâz eyle-p 2-63b/4, redd eyle-p 2-65a/8, iste-p 2-45a/4, işle-p 2-47b/11, okı-p 2-125b/2, di-p (diyerek) 2-125b/11, ko-p (koyarak) 2-173a/10, anla-p 2-202b/11, anda-gı 2-42b/5, anla-gıl, batgıl 2-73a/11.

Bazı faktitif eklerinin ikili kullanışlarına rastlarız. -gur- ve -güz- ile -der- ve -dür- ekleri bunlardandır: ir-gür-en 2-74b/10, 2-97a-7; dir-gür-ür 1-189b/11; dir-güz-e 2-41b/4, dir-güz-mek 2-56b/6; dön-der-eydi 2-32a/11, dön-dür-ür 2-65a/8 kullanışları başlıca örneklerdendir.

-lık ekinin isimden zarf yaptığına da rastlanır.

Şoldur ol kim bî-dil ola gâzîler

Ala ton-lık bine yigrek tâzîler

2-171a/7

-li sıfat ekinin düz hâline de rastlanır. Ancak bu ek başka kullanışlarda daima yuvarlak vokalli olarak görülmektedir.

Ne ulu buldum bularda ne kiçi

Ne i-li-dür ne i-süz ol şehri içi

2-152b/3

bu kullanışta sahip anlamına gelen "i" kelimesinin aslı da ortaya çıkmaktadır.

-me: fiilden isim yapma eki özellikle öl- fiilinde, yine bir isim yapma eki olan "-m" yerine kullanılmıştır. öl-me-süz (ölümsüz) 1-23a/3, 2-21b/8 örneğindeki gibi. Bu kullanışın Âşık Paşa'da çok olduğunu görmekteyiz.

dur- fiilinin donarak ekleşmiş şekli olan -dur eki uyum dışı olduğu gibi devamlılık yanında şimdiki zamanı da karşılamaktadır.

<i>Uşbu evde toptoludur ol kişi</i>	
<i>İşlenü-dur yidi iklimde işi</i>	II/2, s.77, (v.20a)/9
<i>Işk hâlin döndürü-dur kişinin</i>	
<i>Niteliği hiç bilinmez işinin</i>	II/2, s. 113 (v.28a)/5
<i>Niçe hâlde var-ısam ol göre-dur</i>	
<i>Rahmeti aydını bana ire-dur</i>	II/2, s.451 (v.112a)/8
<i>Anun-ıçun söyleyü-dur dil ile</i>	
<i>Şerh idüben vasfını kıldan kıla</i>	II/2, s. 39 (v.10b)/8
<i>Toprağı gör kim virür dün gün haraç</i>	
<i>Toynudur her gün anda yüz bin aç</i>	II/2, s.855 (v.213a)/2

örnekleri bunlardandır.

Âşık Paşa'da dikkat çeken *Garib-nâme*'de yer verdiği bir başka durum emir birinci çokluk şahıs ekinin ilk hecesinin düşmesidir. Ancak şairin buna daha çok vezin gereği baş vurduğunu söylemek gerekir. eyt-lüm 2-2a/9, ol-lum 1-24a/7, okı-lum 1-53b/11, gir-lüm 2-63a/2, bil-lüm 2-63a/4, git-lüm 1-275a/1, dut-lum 2-120b/4, gör-lüm 2-140a/11, di-lüm 2-187a/5 gibi kullanışlar buna örnektir.

Bundan başka eserde bazı ses hâdiseleri de dikkat çeker. Bunlar ünlü düşmesi, ünlü türemesi, ünlü değişmesi olarak görüldüğü gibi konsonant değişmesi şeklinde de ortaya çıkmaktadır.

Ünlü düşmesi: bulnur 2-21a/6, kıgrur-ısa 2-21b/11, köyne (yanarak) 2-28a /6, otra (otura) 2-43a/8, ıslamaz (ışılmaz) 2-47b/10, yazludur 2-50b/6, işde (işite) 2-59b/11, iksi (ikisi) 2-65b/10, denzinde 2-74a/2, denze 2-76b/1, gemye (gemiye) 2-76b/1, yügrür 2-89a/6, otrurlar (otururlar 2-124b/11, götrür (götürür) 2-141b/5, eyregi (eyüregi) 2-149a/1, görne (görüne) 2-161b/1, karşuruban (karışuruban) 2-210a/2, bisler (bisiler) 2-218a/3, uyhudan 2-222a/11, yormaz (yorımaz) 2-71b/3, harket (hareket) 2-65a/6, berket (bereket) 2-193a/10, onda birsin (onda birisin) 2-234b/8. Ancak bu ses hâdisesinde veznin oynadığı rolü de gözden uzak tutmamalıdır. Bu durumun tersine olarak ünlü türemesi ile de karşılaşırız.

Ünlü türemesi: Bunu da büyük ölçüde vezne bağlamak gerekir. Fakat bu hâdiseler Türkeçenin tabii hâli içinde hiç yadırganmaz; üstelik dilimizin de öne çıkardığı bir kaide olup yabancı kelimeler için geçerlidir. akıl, nakıl 2-160b/2, küfürden 2-192a/2, ömür 2-218b/3, tohum 2-224a/5, nefis (nefis) 2-179b/ 1-2, buhul (buhl) 2-169a/6, ilim 2-161a/9, ilimsüz 2-161a/7, 161a/7, kavum (kavm) 2-151a/4, savum (savm) 2-151a/4, fi'il 2-134a/5, 9; kavıldur (kavldur)

2-97b/6, fikirden 2-75a/9, bahtulu (bahtlu) 2-61a/5, ilimdür 2-5a/4, hilim (hilm) 2-5a/4, şehir (şehir) 2-4b/10 gibi kelimelerde bu örnek pek fazla olarak görülür.

Dudak ünsüzü sebebiyle, bilhassa “i” ünlüsünün “u”ya dönüştüğünü de belirtmek gerekir. müsmül (bismil, temiz, murdar olmayan) 1-207a/10, 2-194b/2; câvüdân (câvidân) 1- 188b/6, 2-206b/1; kâruvân (kârvân) 2-63a/4, emün (emin, emn) 2-164a/3, kavul (kavl, kavıl) 2-134b/2; mevsüm (mevsim) 1-105a/3 bunlara örnektir.

Âşık Paşa deyim ve tabirlere de geniş yer verir. Bu açıdan bakınca *Garib-nâme*'nin deyim ve tabirler yönü ile zenginlik gösterdiğini görürüz.

ada gelsün (2-96b/10), âh urdu (feryad etti)1-195b/3, işden çıka (kendinden geçe), başdan çıka (şaşıra, sapıta) 2-203a/10, boyun vir- (razı ol-) 2-202b/11, ayb urmaz (kınamaz) 1-258a/4, baş indürdi (kabul etti) 2-156b/1, biş beter (beterden beter) 1-61a/10, dirliğin dirliklenüp (hayatı ile hayatlanıp, onun gibi yaşayıp) 1-112a/7, elüm dutgıl (yardım et) 1-280a/7, emege düşe (güçlüğe rastlaya) 1-126b/7, etegin yapışdum (eteğine yapıştım, yardım diledim) 1-280a/5, gensüz genin (ister istemez) 2-110a/2, gönlin karıp (gönlünü açıp, sır verip) 2-30b/8, ögini dirsün (aklını başına toplansın) 2-32b-7, göz yumdum (elimi çektim) 2-109b/11, gözini açsun 2-32b/7, kıl yara (iyiden iyiye araştırarak) 2-69b/6, içi köyner (gönlü yanar) 2-40b/4, mest olurvam (kendimden geçerim) 2-41a/4, ögi ussı (aklı fikri) 1-65b/2, ögüm dirdüm (aklını başıma aldım) 1-279b/6, söz almadı (aldırış etmedi) 2-36b/7, tanug eydem (şahit getireyim) 2-186b/9, ussı ögi (aklı fikri) 2-12b/7, 2-150b/9, ussin ögin (aklını fikrini) 1-43a/11, yulın oldı (sapıttı, azdı) 1-84a/11 gibi pek çok tabir ve deyim bu bahse örnek teşkil etmektedir.

Âşık Paşa kelimeleri kullanırken de çok şuurla işlemiştir. Bazen kelimelere ikinci bir anlam da yüklemiş böylece ifade zenginliğini sağlama yoluna gitmiştir. Âşık Paşa devrinde ve daha sonraki zamanlarda, ikide birde *Türkçenin ifade kutluğu meselesi* yer yer dile gelmiştir. Ancak Âşık Paşa hiçbir zaman böyle bir yakınmaya yer vermemiş ve dilimizin en ince şekline kadar kullanma yoluna gitmiştir. Aşağıdaki kelimeler onun bu tarafını da göstermesi bakımından önemlidir.

açmaya (acıkmaya, acıkmaz) 2-59b/6, ağırladı (değer verdi) 2210a/11, altın yanun (alt tarafını) 1-179a/1, üstün yanun (üst tarafını) 1-179a/4, arır (yorulur) 2-35b/2, arınur (kurtulur) 1-156a/4, aygutın (karşılığında) 1-87b/9, azırgar (az görür) 2-41a/1, azizlepdür (ağırlamıştır, aziz kılmıştır) 2-14b/3, bakış (görüş, fikir) 1-186b/8, basdurmaya (ezdirmeye) 2-199a/6, basıkdı (emri altına girdi, yenildi, kapıldı) 2-141b/3, başarmadı 2-141b/3, bay olur (zenginleşir) 1-105a/5, beklenür (eğleşir) 1-189b/8, berkişüp (sıkı sıkıya bağlanıp) 2-159a/8, bun günü (sıkıntı zamanı) 1-212b/4, çakdı (aşıkâr etti,

gammazladı) 2-33a/2, çakıldak (değirmende sepet taş ilişkisini kuran âlet) 2-102b/2, çaldırar (ses çıkarır) 2-102b/2, çapınursan (gitmek istersen) 1-179b/5, çevrindüren (döndüren) 2-102b/6, çevrinen (dönen) 2-102b/6, çöngelür (fersizleşir, canlılığını kayb eder) 2-198a/10, dakınur (alır, sahiplenir) 1-258a/4, degüreydi (uluştaraydı) 2-50b/3, dinmedin (sürekli olarak, devamlı) 1-176b/-2, dişenür (keskinleşir) 2-104b/6, dutduk işi (tutulan işi) 2-166b/8, düpdüz (baştan başa) 1-215b/10, 2-142a/5, düpdüzi (en doğru şekilde, baştan başa) 1-86a/5, düzgün (nizam intizam, tertip) 1-127a/6, emi (ilâcı, çaresi) 2-76a/10, ferlenür (yeşerip canlanır) 2-60b/6, götürür (tahammül eder) 1-89a/1, ilmegil (bağlama) 1-243b/3, irir (gelişip büyür) 1-236a/8, kara yohsul (aşırı derecede fakir, çok çok yoksul) 2-165a/10, kaskatı (pek sert) 2-48b/11, kasd urmaya (niyetlenmeye) 2-199a/6, kedilmekdür (azalmaktır) 2-116b/1, kertilip (oyularak) 1-250a/11, kedile (azala) 1-183a/1, kızar (kızarı) 1-156a/3, kohşadı (ortadan kalktı) 2-153b/11, kondurur (getirip yerleştirir) 2-55b/10, konuklar (müsafir eder, konuk kabul eder) 2-175a/11, köklenür (kök atar) 1-89b/8, köynilür (olgunlaşır, yetişkin olur) 1-103b/5, köynilüben (için için yanarak) 1-103b/7, oğlan uşak teşvişidür (çoluk çocuk düşüncesidir) 1-238b/5, ohşadı (taltif etti, hoş tuttu) 2-153b/11, oldurur (yaradır) 1-7a/4, oldurur (olgunlaştırır, kemâle getirir) 2-120b/8, ornılır (oturtulur, yerleştirilir) 1-76a/9, ögledi (hatırladı, anladı) 1-41a/4, ölide (nemlendire, ıslata) 2-58b/3, ölmesüz (ebedî, sonsuz, ölümsüz) 2-21b/8, öten (geçen, vazgeçen) 1-78b/11, sansuz (sayısız) kişi 2-32b/10, sevnışür (sevinirler) 2-58b/11, süksüni düşdi (başı eğildi) 1-269b/10, şavk (ışık) 1-184b/6, tanmadın (danışmadan) 1-254a/5, tansuk (şaşılacak) 1-256b/3, toldurur (şişmanlatır) 1-252a/3, tormura (bulgur bulgur döküle, damla damla çıka) 1-197b/3, toptolu (tıka basa, ağzına kadar dolu), 2-68b/6, 2-200a/8, toydurur (doyurur) 2-55a/6, toymudur (doyunuyor) 2-212a/2, tunar (kararır, kirlenir) 2-187b/9, uçaldı (büyüdü) 1-215a/8, uçsuz (sınırsız) 1-35a/3, uyakmag-ıla (batmakla) 1-102b/2, uyhulu (uykulu) 1-99a/1, uzununça (boyunca) 1-262b/6, üreye (çoğala) 2-48a/11, yanut (karşılık) 1-48a/9, yarmak (parça, kısım) 1-119b/1, yimiş (meyve, yemiş) 1-82b/10, yirlenmiş-durur (yer etmiştir, karar kılmıştır) 1-108a/8, yirmüre (aşağı ve hakir göre) 1-197b/3, yiyleye (koklaya) 1-157a/5, yoklu kişi (fakir kimse, yoksul kişi) 1-152b/5, yolına (sıyrıla, kurtula) 1-31a/4, yoriş (gidiş, tavır) 2-126a/10, yortayım (yolculuk edeyim, gideyim) 1-276a/4, yoyılmaya (bozulmaya, yoldan çıkmaya) 1-58a/4, yügrışdüren (akıtan) 2-112b/1, yügürür (koşar, döner, döndürür) 2-102b/11, zikr eyleneür (tespîh edinir, dilinden düşürmez) 1-149b/6.

Yukarıda da zikr ettiğimiz gibi, Âşık Paşa yabancı kelimelere ikinci derecede müracaat eder. Ancak bu hâl dilin genel yapısı içinde yadırganmaz. Şairin bu durumu Arapça ve Farsça tamlamalarda da gözettğini söylemek gerekir. Onun dilde yer verdiği bu ve buna benzer tamlamalar ya terim hâlinde veya halkın yadırganmayacağı şekildedir.

âb-ı hayat 2-93b/2, akl-ı kül 2-79a/3, Ashâb-ı Fîl 1-216b/1, bâb-ı altınçada 1-174a/6, çırâg-ı Mustafâ 1-136b/1, darb-ı şâhî (Padişah isminin yazılması) 246b/1, ehl-i daniş 1-188a/11, 2-79a/3, emr-i Hak 1-138a/4, emr-i Hudâ 1-138a/9, emr-i ma'rûf 2-95a/4, fikr-i fâsid 1-149a/2, genc-i pinhân 2-190a/5, gerdişi gerdûn 1-199a/9, hâkim-i vakt 2-202a/11, hatm-i ömr 1-238a/11, ilm-i esrârün 1-142b/10, /ilm-i Hak 1-139b/9, ilm-i kudretde 1-143b/1, ilm-i ledün 2-152b/8, ilm-i zâhirdür 1-140a/4, 1-140a/7, kataru'l-bevl (şidik damlası) 1-127b/6, kavm-ı Âd 1-212a/4, kût-ı cân (canın gıdası) 1-70b/10, kuvvet-i cismânî 2-161b/5, nakkâş-ı Çîn 1-201a/6, nefis-i emmâre 1-280b/6, sebep-i nezli (iniş sebebi) 1-145a/11, şîr-i ner (erkek arslan) 2-24b/4, ulü'l-azm 2-95b/2, 2-96b/9, vasf-ı hâlüm 2-108b/11.

gibi tamlamalar bunlara örnek teşkil ederler.